

АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ ТА СПОРУДИ

УДК 665.775:665.772

Гончаренко В.В., к.т.н., Ромасюк Є.О., Дрожжин Д.М., Логвинюк Н.С.

Автомобільно-дорожній інститут ДВНЗ «ДонНТУ», м. Горлівка

ОПТИМІЗАЦІЯ СКЛАДУ БІТУМІВ, ЩО МОДИФІКОВАНІ ВТОРИННИМ ПОЛІЕТИЛЕНОМ ВИСОКОГО ТИСКУ

На основі теоретичних та експериментальних досліджень була доведена можливість поліпшення якості нафтових дорожніх бітумів шляхом введення гранул вторинного поліетилену високого тиску. З використанням методів експериментально-статистичного моделювання було встановлено оптимальні концентраційні співвідношення компонентів у полімер-модифікованому в'язучому.

Постановка проблеми

Строки служби вітчизняного асфальтобетону більш ніж у 1,5 рази нижче можливих в порівнянні з країнами Європи. У зв'язку зі зростаючими вимогами до дорожнього покриття, що зумовлені зростанням швидкості руху на дорогах та збільшенням навантаження на вісь автомобіля, актуальною задачею є вишукування нових дорожньо-будівельних матеріалів з підвищеними розрахунковими характеристиками. У зв'язку з тим, що взаємозв'язок між складовими компонентами асфальтобетону здійснюється через прошарки вільного або структурованого бітуму, якість застосованого органічного в'язучого є вирішальним фактором у довговічності асфальтобетону [1, 2]. Проте недостатньо висока якість нафтових бітумів, що отримані традиційним способом, зумовлює необхідність вишукування нових складів органічних в'язучих з підвищеними фізико-механічними властивостями.

На сьогоднішній день встановлено, що найбільш ефективним способом підвищення властивостей бітумів є їх модифікація полімерними добавками, такими як: термопласти, термоеластоласти, терполімери, каучуки, олігомери та ін. [2-5]. Однак, існуючі добавки є відносно дорогими. Тому актуальним стає питання застосування в якості модифікаторів більш дешевих матеріалів, які б не знижували якість модифікованого органічного в'язучого. Одним з таких є гранульований вторинний поліетилен високого тиску (ВПЕВТ), що отриманий шляхом переробки відходів поліетиленової продукції, вартість якого складає всього 8–9 грн/кг [6]. Однак, досягнення максимального ефекту від модифікації бітуму ВПЕВТ можливо лише при оптимальному співвідношенні концентрації ВПЕВТ в бітумі та його в'язкості.

Мета роботи

Встановлення оптимального концентраційного співвідношення ВПЕВТ у бітумах різної в'язкості з використанням методів експериментального статистичного моделювання.

Аналіз використаних джерел

При використанні в якості модифікаторів органічних в'язучих матеріалів-полімерів, передбачається, що такі цінні якості, як міцність, теплостійкість, пластичність, здібність до пружних і високоеластичних деформацій при низьких температурах в певній мірі передадуться в'язучому матеріалу [2–4].

Приготування бітумів, модифікованих полімерами (БМП) [2–5], передбачає інтенсивне перемішування компонентів і підвищену температуру процесу приготування (150–200 °С).

Процес змішування при високій температурі бітуму з полімерами будь-якої хімічної природи протікає в дві стадії – емульгування розм'якшеного полімеру в рідкому бітумі й подальше часткове (набухання) або повне його розчинення [2,3].

Отримання БМП із заданим комплексом властивостей можливо лише при оптимальному співвідношенні в'язкості вихідного бітуму та достатньої концентрації в ньому полімеру. При цьому в бітумі повинна сформуватися структура у вигляді зв'язної полімер-асфальтенової сітки. Така система, відповідно [2], буде відноситися саме до бітумополімерного типу в'язучого, яке відрізняється від бітуму наявністю високої еластичності, зниженої пенетрації та підвищеною температурою розм'якшення. У той же час, у зв'язку з невеликою кількістю полімеру, дисперсійним середовищем залишається мальтенова складова бітуму (смоли та масла), яка визначає температуру переходу в'язучого у пружньо-крихкий стан. Тобто температура крихкості БМП не повинна змінюватися у бік більш високих температур [3].

Основна частина

Для отримання модифікованих бітумів з підвищеними фізико-механічними властивостями в якості модифікатора використовували гранули вторинного поліетилену високого тиску – продукту переробки відходів поліетиленової продукції Донецького підприємства ВАТ «ДПА» [7]. Фізико-хімічні показники ВПЕВТ, що використовувався для отримання БМП, наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Фізико-хімічні показники ВПЕВТ

Вид поліетилену	Щільність, $г/см^3$	Температура плавлення, $^{\circ}C$	Модуль пружності, МПа	Межа текучості при розтягненні, МПа	Відносне подовження, %
ВПЕВТ	0,913–0,914	102–105	100–200	7–17	100–800

Вторинний поліетилен високого тиску являє собою подрібнену гранулу діаметром 3–5 мм сірого кольору. Гранула виготовлена на дисковому грануляторі зі стренговим різанням з виробничих відходів.

У якості в'язучого матеріалу прийнято нафтові дорожні бітуми Кременчужського НПЗ марок БНД 60/90, БНД 90/130, БНД 130/200 у відповідності із [5,8]. Основні показники якості бітумів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2– Показники якості прийнятих нафтових дорожніх бітумів

Найменування показника	Одиниці виміру	Пенетрація при температурі 25 $^{\circ}C$, 0,1 мм		
		62	99	136
Температура розм'якшення за «КіК»	$^{\circ}C$	48	45	42
Розтяжність при 25 $^{\circ}C$	см	63	71	88
Температура крихкості	$^{\circ}C$	-16	-19	-23
Еластичність при 25 $^{\circ}C$	%	28	26	24
Індекс пенетрації	-	-1,22	-1,08	-0,82

Модифіковане органічне в'язуче одержували шляхом сполучення ВПЕВТ з нафтовим

дорожнім бітумом у лабораторній мішалці. ВПЕВТ рівномірно вводили в судину з бітумом при температурі 160–170 °С. Судину розташовували у ємність з олією, нагріту до температури 170 °С, та вмикали лопатеву мішалку-двигун. Число обертів двигуна складало 1250 об/хв.

Модифіковане в'язуче виготовлялося згідно вимог [6,9] протягом 1,5 години при постійній температурі 170–175 °С. Отримане таким шляхом в'язуче було однорідним за всім об'ємом.

Після модифікації органічного в'язучого вторинним поліетиленом вивчався вплив масової концентрації ВПЕВТ на його стандартні показники якості.

На рисунку 1 наведено залежність penetрації бітумів різних марок при температурі 25 °С від концентрації ВПЕВТ в ньому. При введенні в бітум поліетилену до 4 % спостерігається зменшення penetрації бітумів у 1,7–2,7 рази. Таке збільшення в'язкості бітуму свідчить про високу структуруючу дію поліетилену, що дозволяє перевести його у більш в'язку марку бітуму, модифікованого полімером. Це узгоджується з тенденцією, встановленою для БМП [10] та пояснюється кращими умовами розчинення полімерів в бітумах з більшим вмістом масел.

Температура розм'якшення модифікованого органічного в'язучого підвищується зі збільшенням кількості полімеру та зростає при 4 % ВПЕВТ на 10 °С (рисунк 2). Це свідчить про зміщення температури переходу БМП у в'язкопластичний стан в область більш високих позитивних температур і, як наслідок, зменшення температурної чутливості при високих позитивних температурах.

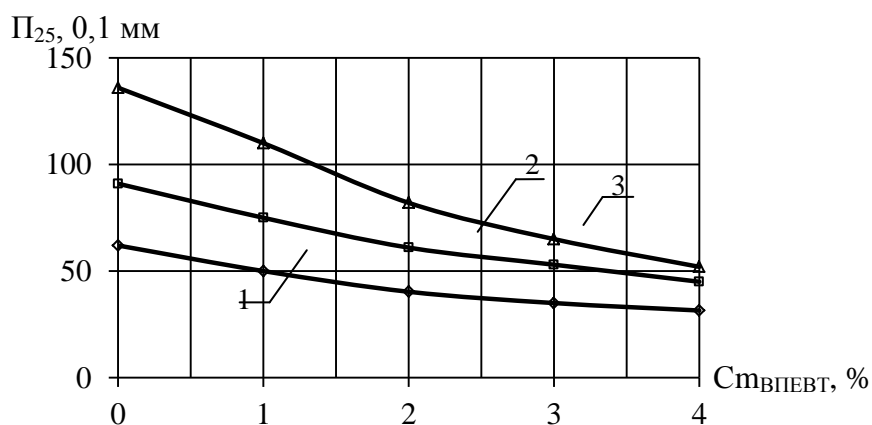

Рисунок 1 – Залежність penetрації при 25 °С БМП в залежності від концентрації ВПЕВТ та початкової penetрації: 1 – 62×0,1 мм; 2 – 91×0,1 мм; 3 – 136×0,1 мм

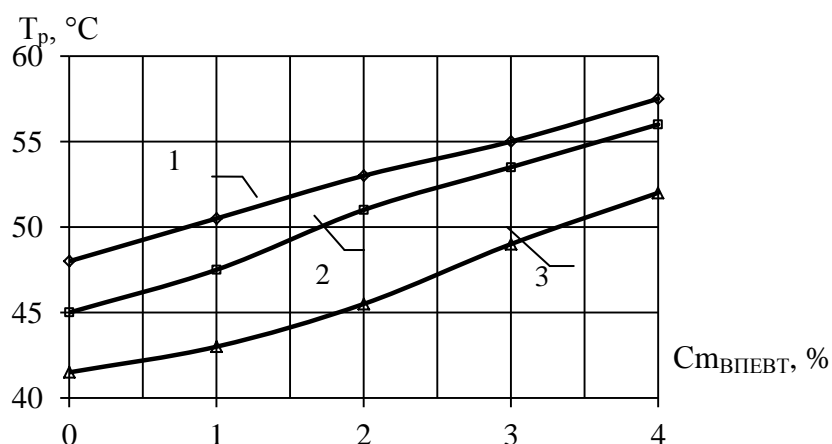

Рисунок 2 – Залежність температури розм'якшення БМП в залежності від концентрації ВПЕВТ та початкової penetрації: 1 – 62×0,1 мм; 2 – 91×0,1 мм; 3 – 136×0,1 мм

Введення ВПЕВТ у кількості до 4 % призводить до поступового зменшення величини

розтяжності органічного в'язучого при температурі 25 °С (рисунок 3). Цей факт є негативною ознакою впливу вторинного поліетилену на якість бітуму, тому що зниження цього показника свідчить про зменшення когезійної міцності в'язучого [2]. Причина такої залежності розтяжності БМП від кількості поліетилену може бути пов'язана з тим, що поліетилен володіє значно меншою пластичністю, особливо при невисоких температурах, що і відображається на зниженні даного показника.

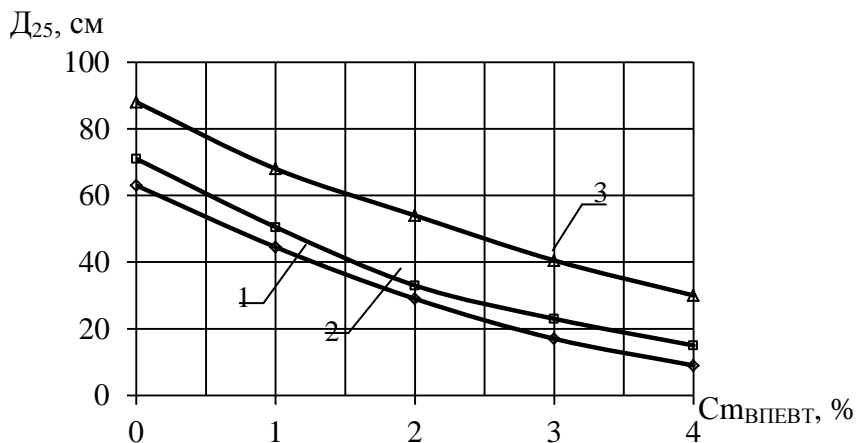

Рисунок 3 – Розтяжність БМП при температурі 25 °С в залежності від концентрації ПЕВТ та початкової пенетрації: 1 – 62×0,1 мм; 2 – 91×0,1 мм; 3 – 136×0,1 мм

У той же час позитивним явищем є збільшення еластичності БМП при введенні ВПЕВТ у бітум, однак при концентрації поліетилену більше 4 % приріст еластичності в'язучого уповільнюється, а у більш в'язких системах взагалі поступово падає (рисунок 4). Це пов'язано з тим, що система «бітум – ВПЕВТ» перенасичується полімером і кількості масел в бітумі вже стає недостатнім для розчинення й переведення поліетилену у лінійні конформації, що забезпечують підвищення еластичності всієї системи в цілому.

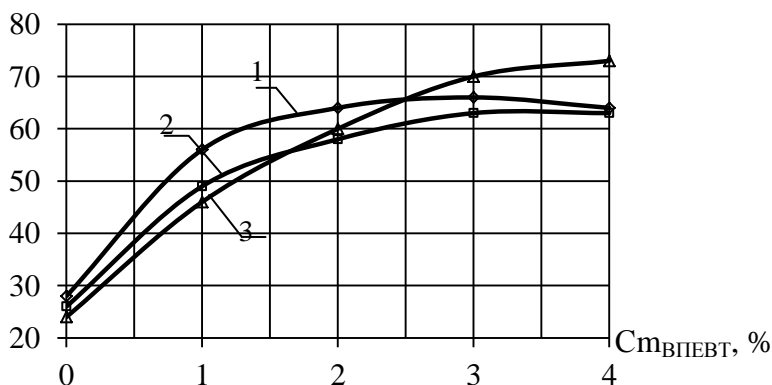

Рисунок 4 – Залежність еластичності БМП при температурі 25 °С від концентрації та початкової пенетрації: 1 – 62×0,1 мм; 2 – 91×0,1 мм; 3 – 136×0,1 мм

Температура крижкості бітуму при вмісті в ньому поліетилену до 2 % залишається практично незмінною для всіх досліджуваних типів в'язучого. Подальше збільшення кількості поліетилену до 4 % призводить до зниження цього показника на 7–8 °С (рисунок 5). У зв'язку з цим можна передбачити, що оптимальна кількість поліетилену у БМП повинна бути в межах 2–3 % залежно від в'язкості вихідного в'язучого.

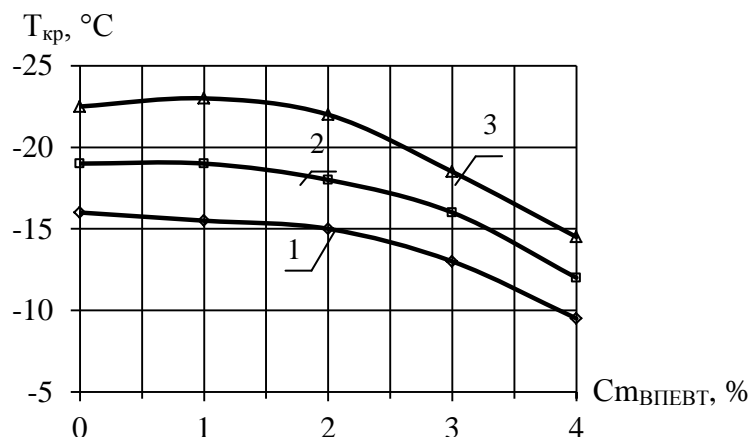

Рисунок 5 – Залежність температури крихкості БМП від концентрації ПЕВТ та початкової пенетрації: 1 – 62×0,1 мм; 2 – 91×0,1 мм; 3 – 136×0,1 мм

У зв'язку з тим, що сукупність чинників: пенетрація при 25 °C і масова концентрація ВПЕВТ, що впливають на БМП є такими, що визначають показники якості в'язучого, то для оптимізації його складу було застосовано метод експериментально-статистичного моделювання [11]. Прийнято 9-ти точковий двофакторний план на трьох цілочисельних рівнях (-1; 0; +1). План експерименту несиметричний і зміщений до зони максимальних значень варійованих чинників [12].

Побудову математичних моделей здійснена ПЕВМ в середовищі MathCAD 14.0 for Windows, за допомогою якого проведено регресійний аналіз, побудову поверхонь функцій відгуку й знаходження області оптимальних значень чинників.

У таблицях 3 та 4 наведено значення чинників варіювання, параметри оптимізації складу бітумів, модифікованих ВПЕВТ, і граничні значення функцій відгуку.

Таблиця 3 – Значення чинників варіювання, що діють на систему «бітум – ВПЕВТ»

№ з/п	Код фактора	Фізичний сенс фактора	Од. вим.	Інтервал варіювання	Рівні фактора		
					-1	0	+1
1	X ₁	Пенетрація, П ₂₅	0,1 мм	37	62	99	136
2	X ₂	Масова концентрація ВПЕВТ у бітумі, С _{мВПЕВТ}	%	1,5	2	3,5	5

Таблиця 4 – Параметри оптимізації складу БМП і їх граничні значення

№ з/п	Код параметра	Фізичний сенс параметра оптимізації	Од. вим.	Граничні значення функції відгуку
1	Y ₁	Температура розм'якшення за«КіК», T _p	°C	45
2	Y ₂	Температура крихкості, T _{кр}	°C	-15
3	Y ₃	Еластичність при 25 °C, E ₂₅	%	65

Модель зі всіма значущими оцінками коефіцієнтів регресії перевірялася на адекватність за критерієм Фішера (F)[12]. Якщо $F_a < F_{кр}$ ($a, f_{на}, f_3$), то адекватність моделі обґрунтована. Розрахункові значення критерію Фішера: для першого рівняння – 1,26, для другого – 1,38, для третього – 1,50. Усі значення критерію Фішера менше ніж табличні, що підтверджує адекватність математичних моделей.

Матрицю планування та результати експерименту наведено в таблиці 5.

Таблиця 5 – Матриця планування та результати експерименту

№ з/п	У кодованих значеннях		У натуральних значеннях		Середні значення експериментальних даних		
	X_1	X_2	X_1 , $P_{25}, 0,1$ мм	X_2 , ВПЕВТ, $C_{mВПЕВТ}, \%$	Y_1 , $T_p, ^\circ C$	Y_2 , $T_{кр}, ^\circ C$	Y_3 , $E_{25}, \%$
1	0	0	99	3,5	55,5	- 12	62,13
2	+	+	136	5	54	- 12	67,75
3	-	-	62	2	52,63	- 14,38	63,13
4	0	+	99	5	58,38	- 10,38	61,0
5	0	-	99	2	51,13	- 17,75	58,75
6	+	0	136	3,5	51,13	- 13,5	69,75
7	-	0	62	3,5	56,75	- 10,88	63,75
8	+	-	136	2	45,38	- 21,38	61,0
9	-	+	62	5	60,25	- 5,75	61,25

На рисунку 6 наведено графічне відображення результатів експериментально-статистичного моделювання та область оптимальних концентраційних значень модифікованого в'язучого.

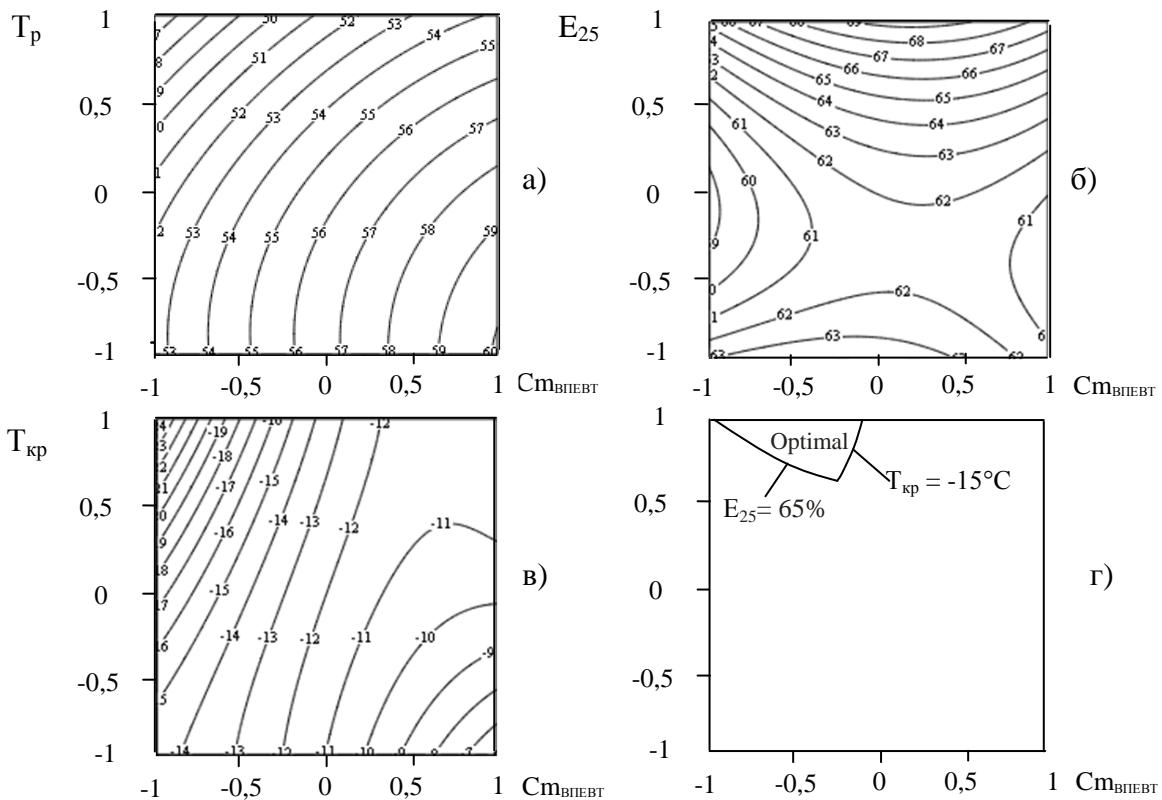

Рисунок 6 – Области оптимальних значень складу в'язучого в залежності від його в'язкості та концентрації ВПЕВТ
а) температура розм'якшення; б) еластичність при 25°C; в) температура крихкості; г) область оптимального складу в'язучого

Таким чином встановлено, що оптимальна кількість ВПЕВТ знаходиться в межах від 2 до 3,2 %, а оптимальне значення penetрації бітуму знаходиться в межах від $116 \times 0,1$ мм до $136 \times 0,1$ мм, що відповідає маркам БНД 90/130 та БНД 130/200.

Слід зазначити, що подальше збільшення концентрації ВПЕВТ не рекомендується, тому що це призводить до різкого структурування в'язучого та зниження еластичності модифікованого органічного в'язучого.

Висновки

Виконані експериментальні дослідження підтвердили можливість використання поліетилену високого тиску у якості модифікатора нафтового дорожнього бітуму. Введення поліетилену у кількості до 4 % дозволяє перевести БМП у більш в'язку марку бітуму з підвищенням температури розм'якшення та еластичності. З використанням методу експериментально-статистичного моделювання встановлено область оптимального складу модифікованого органічного в'язучого матеріалу. Основними параметрами оптимізації, що визначають область оптимальних значень, є температура розм'якшення, еластичність при 25 °С та температура крихкості. Оптимальні значення концентрації ВПЕВТ знаходяться в межах від 2 до 3,2 % при penetрації бітуму від $116 \times 0,1$ мм до $136 \times 0,1$ мм. Збільшення вмісту ВПЕВТ більше 3,2 % не рекомендується, оскільки це приведе до різкої структуризації в'язучого, втрати еластичності та зниження температури крихкості.

Список літератури:

1. Ладыгин Б.И. Прочность и долговечность асфальтобетона / Б.И. Ладыгин, И.К. Яцевич. – Минск: Наука и техника, 1972. – 288 с.
2. Золотарев В.А. Битумы, модифицированные полимерами и асфальтополимербетоны / В.А. Золотарев // Дорожная техника. – Х., 2009. – С.16–23.
3. Полимерно-битумные вяжущие материалы на основе СБС для дорожного строительства / [Л.М. Гохман, Е.М. Гурарий, А.Р. Давыдова, К.И. Давыдова]. – М.: Информавтодор, 2002. – 113 с.
4. Братчун В.И. Повышение долговечности бетонов на органических вяжущих регулированием свойств микро-структуры / В.И.Братчун // Вестник Харьковского автомобильно-дорожного технического университета. – Х., 2000. – № 12–13. – С. 141–144.
5. Гохман Л.М. Исследования деформационной устойчивости асфальтобетона с применением ПБВ (на основе ДСТ) в статическом и динамическом режимах деформирования / Л.М. Гохман, В.А.Золотарев, Л.Б. Гезенцевей // Труды СоюздорНИИ. – М., 1977. – № 89 – С. 112–134.
6. Гончаренко В.В. Покращення властивостей нафтових дорожніх бітумів шляхом їх модифікації вторинним поліетиленом високого тиску / В.В.Гончаренко, Є.О.Ромасюк // Вісник ДонНАБА. – Макіївка, 2011. – № 1(87). – С. 11–16.
7. Воробьев В.А. Технология полимеров / В.А. Воробьев, Р.А. Адрианов. – М.: Высшая школа, 1980. – 303 с.
8. Бітуми нафтові дорожні в'язкі. Технічні умови: ДСТУ 4044-2001.– [Чинний від 2001-07-01]. – К.: Держстандарт України, 2001. – 14 с. – (Національний стандарт України).
9. Приготування, зберігання та застосування бітумів, модифікованих полімерами: ВБН В 2.7-218-185-2004.– [Чинний від 2004-01-01]. – К.: Укравтодор, 2004.
10. Золотарев В.А. Технические свойства вязких дорожных битумов с добавками парафиновых восков / В.А. Золотарев, Я.И. Пыриг, А.В. Галкин // Вісник ДонНАБА. – Макіївка, 2009. – № 1(75). – С.10–19.
11. Гончаренко В.В. Многокомпонентное каменноугольное вяжущее с широким интервалом пластичности: дис. ... канд. техн. наук: 05.23.05 / В.В.Гончаренко. – Макеевка, 2001. – 124 с.
12. Новик Ф.С. Оптимизация процессов технологии металлов методами планирования экспериментов / Ф.С. Новик, Я.Б. Арсов. – М.: Машиностроение; София: Техника, 1980. – 304 с.

Рецензент: к.т.н., доц. Т.И. Скрипнік, АДІ ДВНЗ «ДонНТУ».

Стаття надійшла до редакції 21.10.11

©Гончаренко В.В., Ромасюк Є.О., Дрожжин Д.М., Логвинюк Н.С. 2011